

A CSŐD MEGÍTÉLÉSE HITELEZŐI OLDALRÓL JUDGMENT OF BANKRUPTCY FROM THE CREDITOR'S POINT OF VIEW

Hollik Gergő¹, Ugrósy György²

¹szakértő, ²egyetemi docens

Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Szent István Egyetem

E-mail: hollik.gergo@gmail.com, ugrosdy.gyorgy@gtk.szie.hu

Összefoglalás

A bankszektorban a XX.-XXI. század fordulóján elterjedtek a számítógépes és az internetes megoldások a pénzügyi műveletek gyorsabb lebonyolítása végett. Az új technológia adta lehetőségeket kihasználva mára már elérhetővé vált az azonnali tőkemozgatás, azonban az új technológia a pénzügyi válságok gyors terjedését is magával hozta. A válságok legjellemzőbb vonása a tömeges fizetésképtelenségek az ügyfelek körében, éppen ezért kiemelkedő fontosságú az előrejelző modellek esetében a csőd definíciójának a legpontosabb megfogalmazása. Tanulmányunkban a csőd-modellezéshez használatos csőd eseményeket tekintjük át.

Abstract

In the bank sector at the turn of 20th and 21st century the computer and internet-based methods have been spread to make financial operations faster. To take the advantage of opportunities that were given by the new technology, for nowadays the prompt capital moving has been achieved, however the new technology brings with itself the fast spread of economic crisis. The most trait of crisis is the massive bankruptcy of clients, so this is why the banks have to create a precise definition of bankruptcy. In our study we review the definition of default.

Kulcsszavak: csőd definíció, hitelezés, csődmodell, hatósági eljárások

JEL besorolás: G32

LCC: HG3691-3769

Bevezetés

Legyen szó akár kereskedelmi bank által nyújtott hitelről, vagy akár szállítói hitelről a hitelezők régi álma az adós jelenlegi és jövőbeli hitelképességének a pontos ismerete. Miért is oly fontos mindez? A hitelezés során a hitelezők az ideiglenesen átengedett pénzeszközeikért cserébe valamilyen ellenszolgáltatást várnak, szállító és vevő között inkább egy jó üzleti kapcsolatban testesül meg, míg kereskedelmi bank és adós között az ellenszolgáltatás a fizetendő kamat. Azonban csőd esetén a hitelezők nem csupán a bizalmon alapuló üzleti kapcsolatot vagy a kihelyezett hitelösszeg bizonyos százalékát veszítik el, hanem előfordulhat, hogy a teljes tőke összegéről is le kell mondaniuk, amely már nem csupán bevétel kiesést jelent, hanem veszteséget és adott esetben likviditási problémákhoz is vezethet.

Az első csődmodelleket a 20. század közepén készítették el a kor nagy matematikusai és közgazdászai, így nem egy teljesen új irányzatról van szó, azonban a modellek tökéletlensége és az egyre kifinomultabb számítási módszerek révén napjainkban is aktuális téma tudott maradni a csődmodellezés. A csődmodellek megjelenése előtt a hiteligényeket a

hiteljóváhagyók (Underwriters) hagyták jóvá vagy utasították el, azonban a folyamat lassúnak bizonyult és a döntések nagyban függtek az egyének szubjektív ítéleteitől is, melyek megteremtették a keresletet a matematikai, statisztikai alapú hiteljóváhagyás iránt. (Raymond A. [2007]) A 2008-as gazdasági válságból felocsúdva mind a nemzetközi, mind a hazai szabályzó szervek újabb és újabb követelményeket támasztanak a hitelezőkkel szemben a leendő és a már meglévő adósok minősítését és a hitelezési kockázatokat csökkentését illetően (pl.: Bázeli III., JTM rendelet). A tudomány és a technológia mai álláspontja szerint a tökéletes csődmodell nem létezik (90%-os Somers' D érték felett túl fitt a modell a tanulási mintához képest) és a gazdasági világválságokat sem lehet teljesen pontosan előre jelezni így mindig lesznek olyanok, akik kockáztatnak és a rövidebbet húzzák, sajnos.

Módszertan

A csődmodellektől alapvető elvárás tehát, hogy előre jelezze és számszakilag kifejezze a leendő adós fizetőképességét az elkövetkező egy vagy több évre. A Bázeli direktíváknak, az IFRS és HAS irányelveknek és a hazai szabályzó felügyeletnek való megfelelés a csődmodellek felhasználását tovább vívén nem csupán a hitelbírálatkor kerül kiszámításra a leendő adós fizetőképessége, hanem a megfinanszírozás után is részben egyfajta monitoring jelleggel, másik oldalról pedig a minél pontosabb tőke- és céltartalék-képzés végett. Mindezzel azonban a csődmodellek klasszikus felhasználási funkciója (döntés a hitelkérelemről) átalakult és a pénzügyi adatokon, mutatókon kívül az úgy nevezett viselkedési vagy ügylethez kapcsolódó mutatók (késedelmes napszám, keretkihasználtság, stb.) kerültek előtérbe a jelentősebb magyarázó erő végett. Azonban hiába nőtt meg a csődmodell magyarázó ereje a viselkedési mutatók révén, mire az adott pénzügyi intézet, vagy szállító alkalmazni tudja a mutatót addigra már a tőkéje az adóshoz került és egy bizonyos szintig a megtérülés kérdéses lehet. Az eddigiekből következik hogy alapvetően két dolog van jelentős kihatással a finanszírozási döntés meghozatalára (melyek egyben a modell erejét is meghatározzák):

- nyilvánosan elérhető adatok (cégkivonat, beszámoló, NAV adatbázis)
- csőd definíciója

Utóbbi tán meglepő lehet, hogy miként tudja befolyásolni a modell predikciós erejét, hiszen triviális fogalomról van szó, nem? Koránt sem, hiszen ahány szakirodalmi vonatkozás, törvény, irányelv vagy rendelet annyi értelmezése van a csődnek. A csőd fogalmának helyes és konzisztens alkalmazása (minden vállalatra ugyan azt a definíciót kell alkalmazni) a tanulási és tesztelési mintában szereplő vállalatok besorolásáról („rendben működő vállalat”, „gondokkal küzdő vállalat”), majd a modellezéshez használt mutatók és végül a modell végső erejéről nagymértékben dönt.

A **hazai törvénykezésben** az 1991. évi XLIX. Törvény (A csődeljárásról és a felszámolási eljárásról) és annak jelenleg hatályos módosításai a következők szerint definiálják a fizetéseképtelenséget (csődeseményt):

- „a) az adós szerződésen alapuló nem vitatott vagy elismert tartozását a teljesítési idő lejártát követő 20 napon belül sem egyenlítette ki vagy nem vitatta, és az ezt követő hitelezői írásbeli fizetési felszólításra sem teljesítette, vagy
- b) az adós a jogerős bírósági határozatban, fizetési meghagyásban megállapított teljesítési határidőn belül tartozását nem egyenlítette ki, vagy
- c) az adóssal szemben lefolytatott végrehajtás eredménytelen volt, vagy
- d) az adós a fizetési kötelezettségét csődeljárásban vagy felszámolási eljárásban kötött egyezség ellenére nem teljesítette, vagy

- e) a korábbi csődeljárást megszüntette [18. § (3) bekezdés, 18. § (10) bekezdés vagy 21/B. §], vagy
- f) az adós, illetve a végelszámoló által indított eljárásban az adós tartozásai meghaladják a vagyont, illetőleg az adós a tartozását (tartozásait) az esedékességkor nem tudta vagy előreláthatóan nem tudja kielégíteni, és a végelszámoló által indított eljárásban az adós gazdálkodó szervezet tagjai (tulajdonosai) felhívás ellenére sem nyilatkoznak arról, hogy kötelezettséget vállalnak a tartozások esedékességkor történő kifizetéséhez szükséges források biztosítására.”(1991. évi XLIX. Törvény 27.§)

Ugyanakkor a 2018. évtől a legtöbb hazai kereskedelmi bankban bevezetésre kerül az **IFRS 9**, melynek megalkotói kifejezetten nem kívántak élni a csődesemény definíciójának meghatározásával, mondván nagy valószínűséggel a pénzügyi jelentésekben használatos csődesemény és a hitelezési kockázatkezelés által használatos definíciók nem lennének konzisztensek egymással. (IFRS 9 Significance for Financial Stability and Supervisory Rules [2015])

Az Európai Parlament és a Tanács 575/2013/EU rendeletének (Hitelintézetekre és befektetési vállalkozásokra vonatkozó prudenciális követelményekről) 178. cikke definiálja a kereskedelmi bankok által a gyakorlatban is használt csődeseményt. Az ügyfél nem teljesítését két oldalról közelíti meg a rendelet:

1. Kvalitatív oldalról megközelítve az adott pénzügyintézet úgy véli, hogy az ügyfél valószínűsíthetően nem fogja maradéktalanul teljesíteni a hitelkötelezettségeit a pénzügyintézet felé, (vagy esetleg az anyavállalat, vagy valamely leányvállalat felé), hacsak a pénzügyintézet visszkéréshez nem folyamodik a biztosíték(ok) érvényesítése végett
2. az ügyfélnek a pénzügyintézettel szembeni jelentős hitelkötelezettsége 90 napon túl késedelmes.

A rendelet részletesen kifejti, hogy az első pontban definiált kvalitatív csődeseménynek milyen indikátorai lehetnek. Ilyen indikátor lehet:

- a hitelkötelezettségből eredő kamatok, melyeket a pénzügyintézet nem tud befolytként elkönyvelni, mely lényegében a késedelmes fizetést jelenti a 2013. évi V. törvény (Ptk.) alapján. Az „új” Polgári Törvénykönyv a Hatodik Könyv (Kötelmi jog) 46. paragrafusában a következőket állapítja meg: „Ha a pénztartozás teljesítéseként fizetett összeg az egész tartozás kiegyenlítésére nem elegendő, azt - ha a jogosult eltérően nem rendelkezett, és egyértelmű szándéka sem ismerhető fel - elsősorban a költségekre, majd a kamatokra és végül a főtartozásra kell elszámolni.” (2013. évi V. törvény)
- a pénzügyintézet a hitelkihelyezést követően jelentkező és jelentősnek minősülő hitelminőség-romlást észlel és ezáltal hitelkihelyezést kell eszközölnie. A hitelminőség-romlás megfogható az ügyfél hitelképességét és fizetési hajlandóságát kifejező adósminősítési osztályokban bekövetkezett negatív változásokkal, valamint az ügyfélre képzett kockázati céltartalék növekedésével.
 - A pénzügyintézetek kötelesek eszközeik folyamatos minősítésére, melyre az alábbi 5 kategóriát használhatják:
 - Problémamentesnek minősül az az eszköz, melynél a teljes megtérülés valószínűsíthető és a törlesztéses hitelek esetében vállalati oldalon maximum 15 napot, míg lakossági oldalon 30 napot nem haladja meg a késedelem.
 - Külön figyelendő kategóriába sorolandóak azok az eszközök, ahol a minősítés pillanatában maximálisan 10%-os veszteség prognosztizálható.
 - Átlag alatti kategóriába azon eszközök sorolandóak, ahol a vélt veszteség 10 - 30% között lesz

- Kétesnek minősülnek azok az eszközök melyeknél a késelem a 90 napot meghaladja (tartós késelem), vagy rendszeresnek mondható a késelem és a veszteség vélhetően 30% fölött lesz.
- Rossz kategóriába azok az eszközök tartoznak, ahol az adós többszöri felszólítás ellenére sem tett eleget, vagy nem tudott eleget tenni a fizetési kötelezettségének, a várható veszteség 70% fölöttinek mondható és a fedezetek érvényesítése révén sem tud térülni a pénzüintézet.
(Gál E. [2013])
- a pénzüintézet a hitelkövetelésén csak jelentős veszteség útján tud tovább jutni, vagyis az adott ügylet faktorálására kerül, esetleg követelés elengedésére (leírásra).
- a pénzüintézet beleegyezik a hitelkötelezettség kényszerű átstrukturálásába, mely történhet „doboz termékek” formájában, úgynevezett exit hitelek révén, mely elsősorban az ügyfelek keretjellegű hiteleinek egyösszegű és azonnali visszafizetési kötelezettségére jelent megoldást azzal, hogy törlesztéses hitellé alakítja a kötelezettséget. Másik megoldás az ügyfél és a pénzüintézet között létrejövő egyedi megállapodás lehet a kötelezettségek átütemezésére.
- a pénzüintézet felszámolási eljárást indított vagy ehhez hasonló intézkedést kezdeményezett az ügyfél hitelkötelezettségével kapcsolatban
- az ügyfél felszámolási eljárást kezdeményezett vagy ehhez hasonló jogi lehetőséggel élt, hogy a pénzüintézménnyel szemben fennálló hitelkötelezettséget elkerülhesse vagy a visszafizetést elhalasztassa (Európai Parlament és a Tanács 575/2013/EU rendelet 178. cikk)

A csödeseményeket (default events) modellezési szempont és a fentebb leírtakat alapul véve két nagy csoportra lehet bontani:

1) Nyilvános adatbázisokból elérhető csödesemények

- a) **Végelszámolás**, melyről a 2006. évi V. törvény a következőképpen rendelkezik: „A cég jogutód nélkül történő megszűnése esetén - ha a cég nem fizetéseképtelen, és a cégre vonatkozó jogszabály eltérő rendelkezést nem tartalmaz - végelszámolásnak van helye.”(2006. évi V. törvény) A törvény azt is kimondja, hogy a végelszámolás megindítását a cég legfőbb szervének kell kezdeményeznie, vagyis alapvetően egy veszteséget nem okozó (a hitelezők szempontjából) eljárásról van szó. Azonban ha a végelszámolás közzétételét követő 40 napon belül a hitelezők követeléssel rendelkeznek a végelszámolónál és a cég vagyona nem tud fedezetet nyújtani a követelésre, esetlegesen a követelések vitatásából eredően a végelszámolás 3 éven belül nem zárul le úgy kényszertörlési eljárás lefolytatásának van helye, mely esetében a hitelezők térülése már kérdéses lehet.
- b) **Csödeljárás**, olyan jogi eljárás mely esetében a fizetéseképtelen adós célja a hitelezőkkel való megegyezés, illetve a korábbi gazdasági tevékenység folytatása, újraszervezése
- c) **Felszámolási eljárás** lefolytatására akkor kerül sor, ha az adós hitelezőivel szemben fizetéseképtelennek bizonyul, és a tevékenységét nem kívánja a továbbiakban folytatni. A végelszámolásnál is alkalmazott a felszámolási eljárás közzétételét követő 40 napon belül a hitelezők jelezhetik a felszámoló felé a követeléseiket.
- d) **Kényszertörlési eljárásról** a 2006. évi V. törvény az alábbiak szerint rendelkezik: „A cégbíróság kényszertörlési eljárás megindítását rendeli el, ha
 - i) a céget megszűntnek nyilvánítja,
 - ii) a cég a végelszámolást három éven belül nem fejezte be és törlése iránt kérelmet nem terjesztett elő,
 - iii) a cég a végelszámolás általános szabályaira történő áttérést nem hajtotta végre, vagy

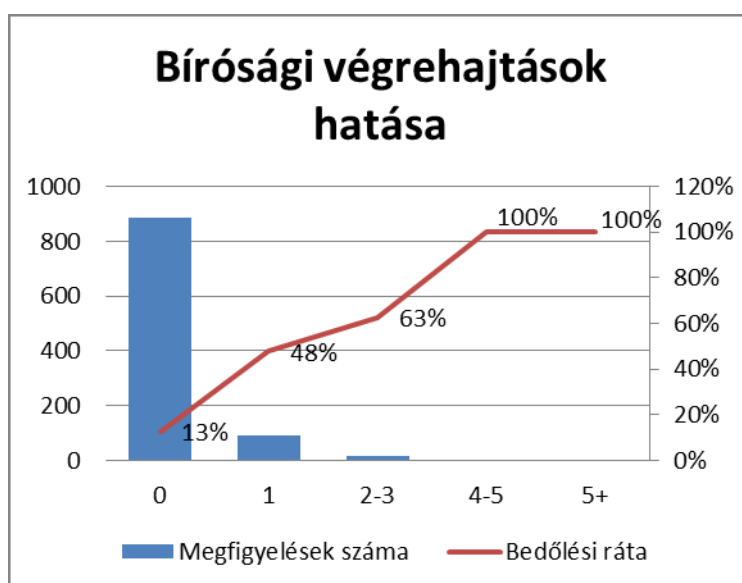
iv) a cég jogutód nélküli megszűnését előidéző ok következett be, és végelszámolási eljárás lefolytatásának nincs helye.” (2006. évi V. törvény)

A kényszertörlési eljárás legfontosabb feladata tehát, hogy a céget a cégbíróság végérvényesen megszűntnek nyilváníthassa, és a hitelezőkkel szemben továbbra is fennálló kötelezettséget kiegyenlítse, melyre a 2006. évi V. törvény 118./A paragrafusa egy igen komolynak mondható kitéelt fogalmaz meg: „Ha a korlátozott tagi felelősséggel működő céget a cégbíróság kényszertörlési eljárásban törölte a cégjegyzékből, a cég - a cég törlésének időpontjában a cégjegyzékbe bejegyzett - volt tagja korlátlanul felel a cég hitelezőjének kielégítetlen követelése erejéig, ha a tag a korlátozott felelősségével visszaélt. Több tag felelőssége egyetemleges.” (2006. évi V. törvény)

e) **NAV adatbázisban való szereplés az alábbi negatív információk legalább egyikével:**

- i) Adótartozással rendelkező adózók (nem magánszemélyek) listája, melyre azon nem magánszemélyek kerülnek fel, akik adótartozása eléri vagy meghaladja a 100 millió Forintot és ez tartósan, több mint 180 napon át fennáll
- ii) A jelentős összegű adóhiánnyal érintett adózók listája
- iii) Felfüggesztett, vagy szankciós jelleggel törölt adószámmal rendelkező vállalkozások listája

A NAV látóterébe való kerülés súlyos következményekkel járhat melyet az 1. számú ábra szemléltet a legjobban. 1000 darab véletlenszerűen kiválasztott, 2011 előtt alapított vállalkozás példáján mutatom be a bírósági végrehajtások súlyosságát. A csőd eseménynek a 2011 és 2015 között megindított felszámolást, végelszámolást vagy csődeljárást tekintetem. Az ábra tanulsága szerint 0 bírósági végrehajtás mellett a cégek közel nyolcada kerül 5 év alatt válságos helyzetbe. (a végrehajtások közül csak azokkal számoltam, melyek 2011 előtt indultak, és 2011-2015 között még élők voltak) Minderre a nem túl alacsony értékre katalizátorhatással van már egy darab bírósági végrehajtás is, hiszen ilyenkor a véletlenszerűen kiválasztott mintába kerül vállalkozások közel fele került csődbe. A bedőlési ráta monoton növekedése jelzi azt, hogy minden egyes további bírósági végrehajtásnak súlya van, és egyre nagyobb a valószínűsége annak, hogy a vállalkozás bedől és idővel kényszertörlési eljárás lefolytatására kerül sor.

1. ábra: Bírósági végrehajtások hatása

Forrás: saját szerkesztés, <http://www.e-cegjegyzek.hu/>

- 2) Belső vállalatirányítási rendszerekből elérhető csődesemények
 - a) Késedelmes napok száma nagyobb mint 30, 90, 180 és a késedelem hitelezés szempontjából releváns terméken keletkezett valamint a késedelmes összeg eléri az adott vállalat által meghatározott küszöbértéket (Pl.: Az Unicredit Jelzálogbank Zrt. 2013. évre vonatkozó kockázatkezelési jelentése alapján a kintlévőség 2%-a vagy a minimálbér összege volt)
 - b) Jelentős, vagy speciálisan képzett céltartalék az adóson, melyre akkor van szükség amikor az adott pénzügyi intézet egyedi hitelügyletet köt, vagy egy már meglévő hitelügylet elkezd nem teljesítővé válni
 - c) Adós besorolásának jelentős romlása (legalább 2-3 adósminősítési kategóriás romlás értendő ide)
 - d) Az adós hitelének restrukturálása
 - e) Az adós a behajtási osztály kezelésében áll
 - f) Az adóssal szemben fennálló követelés faktorálása, leírása

Következtések és eredmények

A hazai kereskedelmi bankok által alkalmazott és a tanulmány által körbejárt csőd definíciója közti alapvető különbség a használni kívánt célra vezethető vissza. A kereskedelmi bankok a csőd-modelleket nem csupán a finanszírozási döntés meghozatalára használják fel, hanem a folytonos prudens működés érdekében a céltartalék és tőkeképzésre. Éppen ezért az ügyfelek fizetési morálját, késedelmeit, pénzügyi szolgáltatásokhoz kapcsolódó releváns mutatókat is figyelembe vesznek a pénzügyi intézmények a csőd valószínűségének meghatározásában, és részben ezért a modellezési minták csupán a bankok portfóliójában lévő ügyfelekre korlátozódnak.

Jelen tanulmány azonban kizárólag a finanszírozási döntés meghozatalához és a döntés alapjául szolgáló modell által használt csőd definíciójának meghatározásához kínál útmutatást. A tanulmány azon a koncepción alapul, hogy az ügyfeleket a finanszírozás előtt kell alaposan megválogatni, továbbá a modellnek képesnek kell lennie a teljes piacra vonatkozó trendek lekövetésére. Ennek az az oka, hogy a bankok az adósminősítés mellett más, olykor nehezen számszerűsíthető szempontokat is vizsgálnak (pl.: kapcsolt vállalkozások, ügyfél-NAV kapcsolat), melyek az idő múlásával változhatnak, így a modellezéshez használt minták a mindenkori összes hazai vállalkozásnak csupán egy apró részhalmazát adják. Éppen ezért a múltban hatályban lévő úgynevezett vizsgálati szempontoknak megfelelő vállalkozások képezik a minták alapját, azonban az idő múlásával az vizsgálati szempontok enyhülhetnek, mely révén bővül a finanszírozható vállalkozások száma és koránt sem biztos, hogy a hatályban lévő adósminősítő modell képes a felmerülő kockázatokat pontosan előre jelezni ezután is.

A fentebb leírtak megértésére egy egyszerű példával kívánnék érvelni: tételezzük fel, hogy az 1. számú ábra tanulsága végett egy kereskedelmi bank a válság hatására szigorított a hitelezési feltételein és csupán olyan vállalkozásokat finanszírozott, akik nem álltak végrehajtás alatt az elmúlt egy évben. Pár évvel később a kedvező gazdasági körülményekre, valamint a fokozódó versenyre való tekintettel a bank enyhített a szabályon és megengedett 1 db végrehajtást az elmúlt 1 évben. Az enyhítés azt fogja eredményezni, hogy nő a hitelezhető cégek száma, azonban a növekedés olyan cégek révén valósul meg akiknek a bedőlési rátája közel 3-szoros azon cégekhez képest akik a modellezési mintában szerepelnek.

Irodalomjegyzék

- 1) 1991. évi XLIX. Törvény
- 2) 2006. évi V.Törvény
- 3) 2013. évi V. Törvény
- 4) Anderson, R. (2007). *The credit scoring toolkit.p.7.*
- 5) Európai Parlament és a Tanács 575/2013/EU rendelet.
- 6) Gál Erzsébet. (2013). *Hitelkérelem, banki ismeretek 2.5.2. fejezet*
- 7) *IFRS 9 Significance for Financial Stability and Supervisory Rules.* p.23.
- 8) *Mnb.hu*, forrás: <http://www.mnb.hu>
- 9) *Nav.gov.hu*, Forrás: <http://www.nav.gov.hu>
- 10) *Raiffeisen.hu*, forrás: <https://www.raiffeisen.hu/>
- 11) *unicreditbank.hu*, forrás:
<https://www.unicreditbank.hu/hu/maganszemelyek.html#home>
- 12) *e-cégjegyzék.hu*, forrás: <http://www.e-cegjegyzek.hu/>